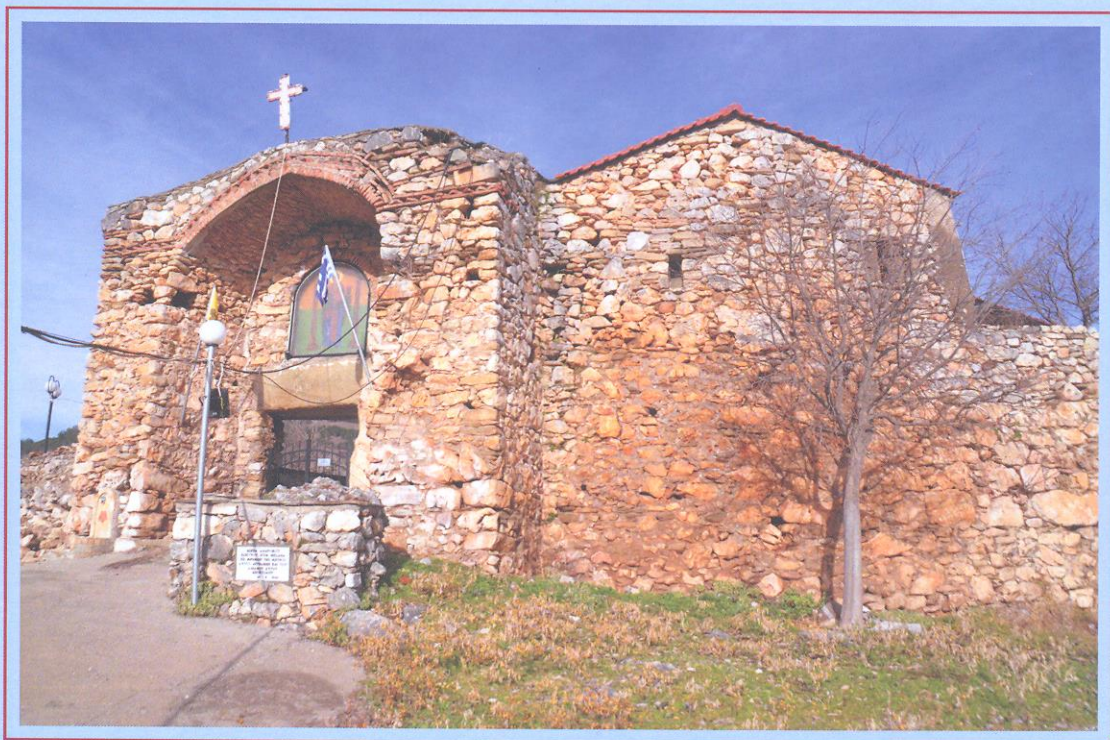

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΜΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ 27

2019

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Κ. & Μ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ /
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΧ. ΧΑΡΠΑΝΤΙΔΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΜΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	V
Αλέξιος Γ.Κ. Σαββίδης, Σπουδές Μεσαιωνικής Ιστορίας στην Ελλάδα (Δυτικής Ευρώπης-Λατινοκρατίας). Μεσαιωνολόγοι: Ιστορικοί ερευνητές του αιώνα και πρόσφατου παρελθόντος	1
Γεώργιος Χρ. Χαριζάνης, Ροδόπη: οροσειρά επαναστάσεων και κεντρόφυγων τάσεων στο Ύστερο Βυζάντιο	35
Φωτεινή Β. Πέρρα, Από την βυζαντινή στην ιπποτοκρατούμενη Ρόδο (αρχές 7ου - αρχές 16ου αι.). Σελίδες από τη μεσαιωνική ιστορία του νοτιοανατολικού Αιγαίου	51
Ελένη Λιάντα, Βιβλιογραφική επισκόπηση της βυζαντινής νομισματικής επιστήμης και έρευνας.....	71
Savvas Neocleous. <i>Graecorum perfidia? The failure of the second crusade and the attribution of blame</i>	147
Filomachi Spathopoulou, <i>The significance of the conversi in the Cistercian movement in terms of monastic recruitment and the daily life and running of a cis-tercian monastery</i>	173
Μιχάλης Ι. Φύλλας, <i>Η Μονή Σινά: μια «κρύπτη της ιστορίας»</i> . Το Σινά μέσα από τα μάτια του Γιώργου Θεοτοκά.....	185
Αναστάσιος Γ. Μαράς, <i>Η διττή ερμηνεία του έργου του Βησσαρίωνα</i>	193
Αλεξία-Φωτεινή Σταμούλη, <i>Η πατρίδα σε αγιολογικά κείμενα της μέσης και της ύστερης βυζαντινής εποχής</i>	203
Dušan Simić, <i>Ο εμφύλιος πόλεμος (1341-1347) στο ιστορικό έργο του Δούκα</i>	229
Δημήτριος Κ. Χατζημιχαήλ, <i>Η συμμετοχή Γεωργίου Γεμιστού-Πλήθωνος στη Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας</i>	253
Βασιλική Βυτανίδη, <i>Η σημασία και ο ρόλος του Αυτοκράτορα στην πορεία του Βυζαντίου</i>	265
Alexandra Karagianni, <i>Children in Byzantium: written sources and archaeological findings</i>	277
Βασίλειος Χρηστίδης, <i>Η Βυζαντινή Βόρεια Αφρική (Μάγρεμπ) ανάμεσα στους Βερβέρους και το Ισλάμ</i>	285

Panayotis Yannopoulos, <i>Deux épigrammes de l'anthologie palatine attribuées à Théophane</i>	289
Anna Kantika, <i>Les moyens de legitimisation du fondateur de la dynastie Macedonienne, Basile Ier</i>	297
Μιχαήλ Βασ. Γαλενιανός, <i>Ἡ ἔννοια τῆς φιλοσοφίας στήν ὁρθόδοξη πνευματικότητα τοῦ Βυζαντίου</i>	351
π. Ευάγγελος Κ. Πριγκιπάκης, <i>Ἡ προσωπικότητα του Προχόρου Κυδώνη στο ἔργο του ἀδελφοῦ του Δημητρίου</i>	359
Βασίλειος Χρηστίδης - Γιώργος Α. Τσούτσος, <i>Ἡ επέκταση του αραβο-ισλαμικοῦ πολιτισμοῦ στη βυζαντινὴ Αἴγυπτο (642-645)</i>	381
Θεοφάνης Α. Δρακόπουλος, <i>Ἱστορία μεσαιωνικῶν αἱρέσεων καὶ ἰδεολογικά διακυβεύματα</i>	391
Αχιλλέας Δελλόπουλος, <i>Ἡ περί προαιρετικῶν καὶ ἀπροαιρέτων διδασκαλίας του στωικοῦ φιλοσόφου Εἰπικτήτου</i>	403
Τάκης Α. Σαλκιτζόγλου, <i>Τα βυζαντινά ἀκριτικά ἔπη καὶ οἱ τουρκικὲς ἐπικές μυθιστορίες. Το ἔπος του Διγενή Ἀκρίτα</i>	413
Ξανθίπη Καραβίδα- Παπαγιάννη, <i>Ὁ Πλάτωνας στὴν ἐπιστολογραφία του Δημητρίου Κυδώνη</i>	439

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ, ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Χρήστος Π. Μπαλόγλου, <i>Πέργαμος-Αιτάλεια: Ἡ πολιτιστικὴ καὶ οἰκιστικὴ πολιτικὴ τῶν Αἰταλιδῶν βασιλέων στὸν ἀνταγωνισμό τῶν ἐλληνιστικῶν βασιλείων τῆς Ανατολῆς</i>	491
Λουκάς Δ. Παπαδάκης, <i>Μία ὑπὸ τὸν Μελέτιο σύσκεψη στὸ Μητροπολιτικὸ Μέγαρο Ἀθηνῶν με σκοπὸ τὴ σύσταση εκπαιδευτικοῦ συλλόγου</i>	519
Αχιλλέας Π. Δελλόπουλος, <i>Ἐνωσις καθ' ὑπόστασιν Κράσεως φύσεων σημαντικὴ ἢ δηλωτικὴ ἐνώσεως φυσικῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου; Ἱστορικοδογματικὴ ἀνάλυση τῆς πρὸς Εὐόπτιον ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας</i>	535
Μαργαρίτα Δημητριάδου, <i>Μικρασιάτες στὴ Συρία 1922-1923</i>	565
Achilleas P. Dellopoulos, <i>Auf dem Weg zur Einheit Europas Die Rolle der Kirche in diese Richtung</i>	575
Αρχιμ. Δαμασκηνός Φυλακτός, <i>Απὸ τὴν κοίμηση τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου στὴν ἐκδοσὴ τῆς Εἰκονολογικῆς Πατριαρχικῆς Ἐκλογῆς τοῦ 1899. Το κείμενο τῆς Εἰκονολογικῆς</i>	579
Χρήστος Π. Μπαλόγλου, Μεθόδιος Γ. Φούγιας: <i>Ὁ οραματιστὴς ἐκ Φενεοῦ Κορινθίας ἱεράρχης: Το συγγραφικόν καὶ ποιμαντικόν του ἔργον ἕως τὴν ἐκλογὴν του στὸν τρίτο βαθμὸ ἱερωσύνης</i>	613

Γιώργος Αθ. Τσούτσος - Χρήστος Ν. Τεάξης, <i>Κριτική θεώρηση της εφημερίδας «Κρητικά Γεγονότα»: Υπεράσπιση της Αιγυπτιακής Διοίκησης της Κρήτης</i>	661
Αχιλλέας Δελλόπουλος, <i>Οι αλγηδόνες και η πολυειδής ίασή τους μέσα στην Εκκλησία</i>	667
Κώστας Καμπουρίδης, <i>Δύο τουρκικά έγγραφα για τον επίσκοπο Φαναρίου [και Νεοχωρίου] Ανανία, 1691</i>	671
Γεώργιος Ι. Κουκλάκης, <i>Το εγκώμιο της Νίκαιας του Θεοδώρου Β΄ Λάσκαρη. Το πολιτικό μήνυμα</i>	709
Χρήστος Π. Μπαλόγλου, <i>ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ (1921-2018). Μία σεμνή μικρασιατική παρουσία στην υπηρεσία της Θεολογίας και της πολιτείας. ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ</i>	727
GARY LEISER, SPEROS VRYONIS, Jr. (1928-2019). <i>A PERSONAL APPRECIATION / ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ</i>	730
BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ.....	735

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

(Περιοδικά - Επετηρίδες, Συλλογές Πηγών / Μεταφράσεων Πηγών,
Σειρές Μελετών / Εγχειριδίων, Εγκυκλοπαίδειες / Λεξικά κ. ά.)

α) ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

ΑΑΑ	: Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών
ΑΒλ	: Ανάλεκτα Βλατάδων Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών (Θεσσαλονίκη)
ΑΒΜΕ	: Αρχεῖον Βυζαντινών Μνημείων Ελλάδος (Α. Ορλάνδος, Αθήνα)
ΑΔ	: Αρχαιολογικόν Δελτίον (Αθήνα)
ΑΕ	: Αρχαιολογική Εφημερίς (Αθήνα)
ΑΕΚΔ	: Αρχεῖον Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου
ΑΕΜ	: Αρχεῖον Ευβοϊκών Μελετών (Αθήνα)
Αθ	: Αθηνα (Αθήνα)
ΑΘεσ. Μ	: Αρχεῖον Θεσσαλικών Μελετών (Βόλος)
ΑΙΣ	: Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας (Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, 5 τόμ. , Πετρούπολη)
ΑΠ	: Αρχεῖον Πόντου (Αθήνα)
ΑπΒ	: Απόστολος Βαρνάβας (Λευκωσία)
Αρ	: Αριάδνη (Ρέθυμνο)
Αρχ	: Αρχαιολογία (Αθήνα)
ΑΣτΜ	: Αρχεῖον Στερεοελλαδικών Μελετών (Αθήνα)
ΒΑΔΕ	: Βιβλιοθήκη Αποστολικής Διακονίας Ελλάδος (Αθήνα)
ΒΒ	: Βαλκανική Βιβλιογραφία (Θεσσαλονίκη)
ΒΒΑετ	: Βασική Βιβλιοθήκη «Αετού» (Αθήνα)
ΒΔ	: Βυζαντινός Δόμος (Αθήνα)
ΒΕΠΕΣ	: Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων (Αθήνα)
ΒΚΜ	: Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται (Θεσσαλονίκη)
ΒΜ	: Βυζαντιναί Μελέται (Αθήνα)
ΒΝΕΜ	: Βυζαντινή και Νεοελληνική Μυριόβιβλος, 15 τεύχη (Αθήνα 1891-90)
ΒΣ	: Βαλκανικά Σύμμεικτα (ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη)
Βυζ	: Βυζαντινά (Θεσσαλονίκη)
Βυζκ	: Βυζαντιακά (Θεσσαλονίκη)
ΓρΠ	: Γρηγόριος ο Παλαμάς (Θεσσαλονίκη)
ΔΕΓΕΕ	: Δελτίον Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας Ελλάδος (Αθήνα)

Δημητράκος	: Δημητράκος, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, 9 τ. (1939-501, 19632)
ΔΙΕΕΕ	: Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος (Αθήνα)
Δίπτ	: Δίπτυχα Εταιρείας Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μελετών (Αθήνα)
ΔΚΜΣ	: Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (Αθήνα)
ΔΠΒΑ	: Δελτίον Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας
ΔΧ	: Δωδεκανησιακά Χρονικά (Αθήνα)
ΔΧΑΕ	: Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (Αθήνα)
Δωδ	: Δωδώνη (Ιωάννινα)
ΕΑ	: Εκκλησιαστική Αλήθεια (Κωνσταντινούπολη)
ΕΑΙΕΔ	: Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου (Αθήνα)
ΕΕΑΣΠΘ	: Επιστημονική Επετηρίς Αρχιτεκτονικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
ΕΕΒοιΜ	: Επετηρίς Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών (Αθήνα)
ΕΕΒΣ	: Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών (Αθήνα)
ΕΕΘΣΠΑ/ΠΘ	: Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών/Παν. Θεσσαλονίκης
ΕΕΚρΣ	: Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών (Αθήνα)
ΕΕΛΜ	: Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών (Αθήνα)
ΕΕΠΣΠΘ	: Επιστημονική Επετηρίς Πολυτεχνικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
ΕΕΣτΜ	: Επετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών (Αθήνα)
ΕΕΦΣΠΑ	: Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
ΕΕΦΣΠΘ	: Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσ/κης
ΕΚΕΕΚ	: Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου (Λευκωσία)
ΕΑΕ	: Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη, 12 τ. (Αθήνα 1927-31, 1962-52)
ΕΛΗ	: Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου» (Αθήνα)
Ελλ	: Ελληνικά (Θεσσαλονίκη)
ΕΜΑ(ΑΑ)	: Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου (Ακαδημίας Αθηνών) (πβ. ΜΝΕ)
ΕΜΣ	: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (Θεσσαλονίκη)
ΕΠΕ	: Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού, 6 τ. (Θεσσαλονίκη 1989-92)
ΕΠΑΜ	: Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος - Λαρούς-Μπριτάννικα» (Αθήνα)
ΕΣ	: Επιστημονική Σκέψη (Αθήνα)
ΕΦ	: Εκκλησιαστικός Φάρος (Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, έκδ. Johannes-burg)
ΕΦΣΚ	: Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως

HE	: Ηπειρωτική Εστία (Ιωάννινα)
HX	: Ηπειρωτικά Χρονικά (Ιωάννινα)
Θεολ.	: Θεολογία (Αθήνα)
ΘεσΧ	: Θεσσαλικά Χρονικά (Αθήνα)
ΘΗ	: Θεσσαλικό Ημερολόγιο (Λάρισα)
ΘΗΕ	: Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, 12 τ. (Αθήνα 1962-8)
Θησ	: Θησαυρίσματα (Βενετία)
Θρ	: Θρακικά (Αθήνα)
ΙΕΕ	: Ιστορία Ελληνικού Έθνους (Εκδοτικής Αθηνών)
ΙΜΧΑ	: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου Αίμου (Θεσσαλονίκη)
ΙστΓεωγρ	: Ιστοριογεωγραφικά (Ιωάννινα-Θεσσαλονίκη)
Καραγιαννόπουλος	: Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, Πηγαί Βυζαντινής Ιστορίας (Θεσσαλονίκη 1975: BKM 2, 19875)
ΚΒΕ/ΑΠΘ	: Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών Αριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης
ΚΒΕ/ΕΙΕ	: Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (Αθήνα)
ΚεφΧ	: Κεφαλληνιακά Χρονικά (Αργοστόλι)
Κληρ	: Κληρονομία (Θεσσαλονίκη)
ΚρΣ	: Κρητικά Σπουδαί (Αθήνα)
ΚρΧ	: Κρητικά Χρονικά (Ηράκλειο)
Κρητ	: Κρητολογία (Ηράκλειο)
Κριαράς	: Εμ. Κριαράς κ. ά. , Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669 (Θεσσαλονίκη, 1969 εξ.)
Κρουμβάχερ	: Κ. Κρουμβάχερ (C. Krumbacher), Ιστορία Βυζαντινής Λογοτεχνίας, 3 τ. (Αθήνα 1974 ανατ.)
ΚυπρΣ	: Κυπριακά Σπουδαί (Λευκωσία)
Λαογρ	: Λαογραφία (Αθήνα)
ΑΣ	: Λακωνικά Σπουδαί (Αθήνα)
Lidell - Scott	: H. Lidell-R. Scott, Μέγα Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, 4 τ. (Αθήνα 1901)
Μακεδ	: Μακεδονικά (Θεσσαλονίκη)
ΜΒ	: Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη (Κ. Σάθας, 7 τ. , 1872-94, Παρίσι-Βενετία, ανατ. Αθήνα 1972)
ΜΓΕ	: Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια «Υδρία», 55 τ. (Αθήνα 1978-88)
ΜΕΕ	: Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσού», 24 τ. (Αθήνα 1927-34)
ΜΕΙ	: Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας (Κ. Σάθας, 9 τ. , Παρίσι 1880-90)
ΜΚΕ	: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια (Λευκωσία)
ΜΜυρ	: Μικρή Μυριόβιβλος (Αθήνα)
ΜΝΕ	: Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά (Ακαδημία Αθηνών) (πβ. ΕΜΑ)

Μνημ.	: Μνημοσύνη (Αθήνα)
ΜΠΕΠΑ	: Μεγάλη Παγκόσμια Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς», 12 τ. (Αθήνα 1963-4)
ΜΣΕ	: Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, 34 τ. (Αθήνα 1978-83)
ΜΧ	: Μικρασιατικά Χρονικά (Αθήνα)
ΝΕ	: Νέος Ελληνομήμων, 21 τ. (Σπυρ. Λάμπρος, Αθήνα 1904-27)
ΝΕστ	: Νέα Εστία (Αθήνα)
ΝΠ	: Νέος Ποιμήν (Κωνσταντινούπολη)
ΝΣ	: Νέα Σιών (Ιερουσαλήμ)
ΟΕΔΒ	: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (Αθήνα)
Ονόμ.	: Ονόματα (Αθήνα)
Ορθ.	: Ορθοδοξία, 38 τ. (Κωνσταντινούπολη)
ΠΑΑ	: Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών
ΠΑΕ	: Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας (Αθήνα)
Πανδ	: Πανδώρα 22 τ. (Αθήνα)
Παρν	: Παρνασσός (Αθήνα)
ΠΒΛ/ΕΕΕ	: Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό/Ελληνική Εκπαιδευτική Εγκυκλοπαίδεια, 10 τ. (Εκδοτικής Αθηνών 1983-88)
Π(Δ)Σ	: Πρακτικά (Διεθνούς) Συνεδρίου
ΠΔΣΒΣ	: Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Βυζαντινών Σπουδών (βλ. AICBS)
ΠΕ	: Ποντιακαί Έρευναι (Αθήνα)
Πελ	: Πελοποννησιακά (Αθήνα)
ΠΕστ	: Ποντιακή Εστία (Αθήνα)
ΠΙ	: Παγκόσμια Ιστορία (Εκδοτικής Αθηνών, 2 τ., 1990, ανατ. 1992)
ΠΠ	: Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά, 4 τ. (Σπ. Λάμπρος, Αθήνα 1912/23-30)
ΠΣΓΕΕ	: Πανελλήνιο Συμπόσιο Γενεαλογικής και Εραλδικής Επιστήμης
ΠΦ	: Ποντιακά Φύλλα
Ράλλης-	: Γ. Ράλλης-Μ. Ποτλής, Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων, 6 τ.
Ποτλής	(Αθήνα 1852-9)
Σύμμ	: Σύμμεικτα Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών / Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (Αθήνα)
Τρ	: Τρικάλινά (Τρίκαλα)
ΦΧ	: Φωκικά Χρονικά (Αμφισσα)
ΧΑΕ	: Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία (Αθήνα)
ΧΧρον	: Χιακά Χρονικά (Αθήνα)
Φιλος	: Φιλοσοφία (Αθήνα)
β) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ	
ΑΑ	: Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungariae (Βουδαπέστη)
ΑΑΙb	: Acta et Diplomata Res Albaniae Mediae Aetatis illustrantia, 2 τ. (L.

	Thallöczy - C. Jireček - E. Sufflan, Βιέννη 1913-18)
AASS	: Acta Sanctorum Socii J. Bollandi (Παρίσι-Βρυξέλλες)
AB	: Analecta Bollandiana (Παρίσι-Βρυξέλλες)
ABAW	: Abhandlungen der Bayerisches Akademie der Wissenschaft (Μόναχο)(πβ. SBAW)
ABSA	: Annual of the British School (of Archaeology) at Athens
ACO	: Acta Conciliorum Oecumenicorum (E. Schwartz - J. Straub, Στρασβούργο- Βερολίνο)
ADSV	: Antichnaja Drevnost i Srednije Veka (Σβερντλόφσκ)
AE	: Allgemeine Enkyklopädie der Wissenschaften und Künste (Βερολίνο)
AEp	: L' Année Epigraphique (Παρίσι)
AEPHE	: Annuaire de l' École Pratique des Hautes Études/Section des Sciences Historiques et Philologiques (Παρίσι)
Aev	: Aevum (Μιλάνο)
AG	: Anecdota Graeca, 5 τ. (J. F. Boissonade, Παρίσι 1829-33)
AHist	: Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae (Βουδαπέστη)
AHG	: Analecta Hymnica Graeca (Ρώμη)
AHR	: American Historical Review (Νέα Υόρκη - Λονδίνο)
AIBL	: Academic des Inscriptions et Belles Lettres (Παρίσι)
A(IC)	: Acts of the (International) Congress
AICBS	: Acts of the International Congress of Byzantine Studies (πβ. ΠΔ-ΣΒΣ)
AIESEE	: Association Internationale des Études Sud-Est Européennes (Βουκουρέστι)
AIMA	: Antiquitates Italicae Medii Aevi (L. A. Muratori, Μιλάνο)
AIPHOS	: Annuaire de l' Institut de Philologie et d' Histoire Orientales et Slaves (Βρυξέλλες)
AJA	: American Journal of Archaeology
AM	: Annales Muslemici (Κοπεγχάγη)
AOr	: Acta Orientalia
AOrL	: Archives de l' Orient Latin (Παρίσι)
AOt	: Archivum Ottomanicum (Χάγη)
APB	: Acta Patristica et Byzantina (Πρετόρια)
APh	: L' Année Philologique (Παρίσι)
ASI	: Archivio Storico Italiano (Φλωρεντία)
ASV	: Archivio di Stato di Venezia
BA	: Byzantinisches Archiv (Λειψία-Μόναχο)
BBA	: Berliner Byzantinistische Arbeiten
BBul	: Byzantinobulgarica (Σόφια)
BCH	: Bulletin de Correspondance Hellénique (Αθήνα-Παρίσι)

Beck	: H. G. Beck, Kirche und Theologische Literatur in Byzantinischen Reich (Μόναχο 1959, ανατ. 1977: HA, II, 1)
Bel	: Belleten (Άγκυρα)
Bes	: Bessarione (Ρώμη)
BF	: Byzantinische Forschungen (Άμστερνταμ)
BG	: Bolletino (della Badia Graeca) di Grottaferrata
BGA	: Bibliotheca Geographorum Arabicorum, 8 τ. (Λέιντεν)
ByzGesch	: Byzantinische Geschichtsschreiber (Γκρατς - Βιέννη - Κολωνία)
BGV	: Bibliothèque Grecque Vulgaire (E. Legrand)
BH	: Bulletin Hispanique (Μπορντώ)
BHG	: Bibliotheca Hagiographica Graeca, 3 τ. (F. Halkin, Βρυξέλλες 19573)
BIC	: Bulletin d' Information et de Coordination/Association Internationale des Études Byzantines
BJRL	: Bulletin/John Rylands Library (Μάντσεστερ)
BK	: Bedi Kart(h)lisa (Παρίσι)
BMB	: Byzantina-Metabyzantina, 2τ. (Νέα Υόρκη)
BMGS	: Byzantine and Modern Greek Studies (Οξφόρδη - Birmingham)
BNH	: Byzantion - Nea Hellas (Σαντιάγο)
BNJ	: Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher (Βερολίνο-Αθήνα)
BS/EB	: Byzantine Studies/Études Byzantines (Pittsburg Pens. - Tempe Ariz.)
BSic	: Byzantino - Sicula (Παλέρμο)
BSI	: Byzantinoslavica (Πράγα)
BSOAS	: Bulletin/School of Oriental and African Studies (Λονδίνο)
BSt	: Balkan Studies (Θεσσαλονίκη)
Budé	: Collection de Guillaume Budé / Les Belles Lettres (Παρίσι)
BV	: Byzantina Vindobonensia
Byz	: Byzantion (Παρίσι / Βρυξέλλες)
BZ	: Byzantinische Zeitschrift (Λειψία / Μόναχο, νέα εκδ. Στουτγάρδη)
CAH	: Cambridge Ancient History
CCM	: Cahiers de Civilisation Médiévale (Παρίσι)
CEHE	: Cambridge Economic History of Europe
CF(HB)	: Corpus Fontium (Historiae Byzantinae) (Ουάσιγκτον, Βερολίνο, Νέα Υόρκη, Βρυξέλλες, Βιέννη, Θεσσαλονίκη, Ρώμη, Παρίσι, Αθήνα)
CGUM	: Corpus der Griechischen Urkunden des Mittelalters (und der Neuen Zeit) (Βερολίνο - Μόναχο) (βλ. DR)
CHA	: Collection des Historiens Arméniens (Πετρούπολη)
ChE	: Chamber's Encyclopaedia (Λονδίνο 19522)
CHFMA	: Les Classiques de l' Histoire de France au Moyen Age
CHI	: Cambridge History of Islam
CHIr	: Cambridge History of Iran
ChHist	: Church History

CHM	: Cahiers d'Histoire Mondiale (Παρίσι)
CIG	: Corpus Inscriptionum Graecarum (Βερολίνο)
CIL	: Corpus Inscriptionum Latinarum (Βερολίνο)
CM	: Classica et Medievalia (Κοπεγχάγη)
CMH	: Cambridge Medieval History
CR	: Classical Review (Λονδίνο)
CS (HB)	: Corpus Scriptorum (Historiae Byzantinae) (Βόννη)
CSCO	: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
CSEL	: Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (Βιέννη)
CyrMeth	: Cyrillomethodianum (Θεσσαλονίκη)
DA	: Deutsches Archiv (zur Erforschung des Mittelalters) (Κολωνία-Βιέννη)
DACL	: Dictionnaire d' Archéologie Chrétienne et de Liturgie (Παρίσι)
DDC	: Dictionnaire du Droit Canonique (Παρίσι)
DeRev	: Deutsche Revue über das Gesamte Nationale Leben der Gegenwart
DHGE	: Dictionnaire d' Histoire et de Géographie Ecclésiastique (Παρίσι)
DI	: Der Islam (Βερολίνο)
DIR	: Documente privind Istoria României (Βουκουρέστι)
DLit	: Deutsche Literaturzeitung
DMA	: Dictionary of the Middle Ages, A. D. 500-1500, 13 τ. (Νέα Υόρκη 1982-89)
DOB	: Dumbarton Oaks Bibliographies (Ουάσιγκτον)
DOP	: Dumbarton Oaks Papers (Καίμπριτζ Μασσ. - Ουάσιγκτον)
DOS	: Dumbarton Oaks Studies (Ουάσιγκτον - Καίμπριτζ Μασσ.)
DOT	: Dumbarton Oaks Texts
DR	: F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches, 5 τ. (Βερολίνο - Μόναχο 1924-65, ο 3ος τ. 19772, ο 2ος τ. 19952)
DRH	: Documenta Romaniae Historica (Βουκουρέστι)
DS	: Dictionnaire de Sprititualité (Παρίσι)
DTC	: Dictionnaire de Théologie Catholique (Παρίσι)
EBalk	: Études Balkaniques (Σόφια)
EBPB	: Études Byzantines et Post Byzantines (Βουκουρέστι)
EBr	: Encyclopedia Britannica (Σικάγο 198015)
EEQ	: East European Quarterly
EHR	: English Historical Review (Λονδίνο)
EI1-2	: Encyclopedia of Islam 1-2. A Dictionary of the Geography, Ethnography and Biography of the Muhammadan (sic) Peoples (Λονδίνο-Λέιντεν)
EIt	: Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti (Ρώμη)
EO	: Échos d' Orient (Παρίσι)
FBRG	: Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte

- FGH : Die Fragmente der Griechischer Historiker, 3 t. (F. Jacoby, Βερολίνο - Λέιντεν, 1923-54)
- FHDR : Fontes Historiae Daco-Romanae (Βουκουρέστι)
- FHG : Fragmenta Historicorum Graecorum, 5 τ. (C. Millier, Παρίσι 1878-85)
- FHIT : Fontes Historiae Imperii Trapezuntini (Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Πετρούπολη 1897, ανατ. Αμστερνταμ 1965)
- FM : Fontes Minores (Φραγκφούρτη)
- FOEG : Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte
- GCS : (Die) Griechischen Christlichen Schriftsteller (Λειψία-Βερολίνο)
- GEL : Grande Encyclopédie "Larousse" (Παρίσι)
- GGM : Geographi Graeci Minores, 2 τ. (C. Müller, Παρίσι 1855-61)
- GOTR : The Greek Orthodox Theological Review (Μπρούκλιν, Μασσ.)
- GR : V. Grumel, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, 3 τ. (Παρίσι 1932-47)
- GrArab : Graeco-Arabica (Αθήνα)
- GRBS : Greek Roman and Byzantine Studies (Texas - Durham, N. Carolina)
- HA : Handbuch der Altertumwissenschaft (W. Otto - H. Bengtson, Μόναχο - Μύνστερ - Φράμπουργκ)
- HC : L' Hellénisme Contemporain (Παρίσι - Αθήνα)
- HGM : Historici Graeci Minores, 2 τ. (L Dinforf, Λειψία 1870-1)
- HistEgl : Histoire de l' Église depuis des origines jusqu' à nos jours (A. Fliche - V. Martin, Παρίσι)
- HJ : Historisches Jahrbuch (der Götres Gesellschaft)
- HT : History Today (Λονδίνο)
- Hunger : H. Hunger, Die Hochsprachliche Profane Literatur der Byzantiner, 2 τ. (Μόναχο 1978: HA XII 5, 1-2)
- HUSt : Harvard Ukrainian Studies (Καίμπριτζ Μασσ.)
- HZ : Historische Zeitschrift (Μόναχο - Βερολίνο)
- IA : Islam Ansiklopedisi (Κωνσταντινούπολη)
- IE : Istanbuler Forschungen
- IO : Inscriptiones Graecae (Βερολίνο)
- IJMES : International Journal of Middle Eastern Studies (Καίμπριτζ-Λονδίνο)
- IRAIK : Izvestija Russkago Archeologicheskago Instituta Konstantinopole (Σόφια - Οδησσός)
- IstGl : Istoriski Glansnik (Βελιγράδι)
- JA : Journal Asiatique (Παρίσι)
- JAChr : Jahrbuch für Antike und Christentum
- Jaffé : P. Jaffé, Regesta Pontificorum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum p. C. natum 1198, 2 τ. (1885-82)

JAOS	: Journal of the American Oriental Society (New Haven)
JEclH	: Journal of Ecclesiastical History (Οξφόρδη)
JEcH	: Journal of Economic History (Ν. Υόρκη)
JESHO	: Journal of the Economic and Social History of the Orient (Λέιντεν)
JGR	: Jus Graeco-Romanum, 8 τ. (Ι. και Π. Ζέππος, Αθήνα 1931, ανατ. Darmstadt 1962)
JHS	: Journal of Hellenic Studies (Λονδίνο)
JIAn	: Journal Internationale d' Archéologie et Numismatique
JNES	: Journal of Near Eastern Studies (Σικάγο)
JOAS	: Journal of Oriental and African Studies (Αθήνα)
JOB	: Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik (Βιέννη)
JÖBG	: Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft (Βιέννη)
JRAS	: Journal of the Royal Asiatic Society (of Great Britain) (Λονδίνο)
JRS	: Journal of Roman Studies (Λονδίνο)
JS	: Journal des Savants
JTS	: Journal of Theological Studies (Λονδίνο)
Karayannopulos - Weiss	: J. Karayannopulos - G. Weiss, Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (Βισμπάντεν 1982)
LM	: Lexikon des Mittelalters (Μόναχο - Ζυρίχη)
Loeb	: Loeb Classical Library (Λονδίνο)
LTK	: Lexikon für Theologie und Kirche (Φράμπουργκ)
MA	: Le Moyen Âge (Παρίσι)
Mansi	: J. Mansi, Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio (Φλωρεντία 1769-98, ανατ. Γκράτς 1960-61)
MBM	: Miscellanea Byzantina Monacensia
MGH	: Monumenta Germaniae Historica (Αννόβερο - Βερολίνο)
MH	: Medievalia et Humanistica (Boulder, Colorado)
MHH	: Monumenta Hungariae Historica (Βουδαπέστη)
MM	: F. Miklosich - J. Müller, Acta et Diplomata Graeca Sacra et Profana, 6 τ. (Βιέννη 1860-90, ανατ. Αθήνα 1968 και 1996)
MMB	: Monumenta Musicae Byzantinae (Κοπεγχάγη)
Moravcsik	: G. Moravcsik, Byzantinoturcica, 2 τ. (Βερολίνο 1958, BBA 10, 11 και Λέιντεν 1983)
MS	: Macedonian Studies (Βιέννη)
NC	: The Numismatic Circular
NH	: Neo-Hellenica (Austin-Texas)
NMS	: Nottingham Medieval Studies (Παν/μιο Νότινγχαμ)
NPB	: Nova Patrum Bibliotheca (Α. Mai-J. Cozza-Luzi, Ρώμη)
OCA	: Orientalia Christiana Analecta (Ρώμη)
OCD	: Oxford Classical Dictionary (19842)
OCP	: Orientalia Christiana Periodica (Ρώμη)

ODB	: A. Kazhdan κ. ά. , The Oxford Dictionary of Byzantium (Νέα Υόρκη-Οξφόρδη 1991, 3 τόμοι με συνεχή σελιδαρίθμηση)
ODChrC	: Oxford Dictionary of the Christian Church, γεν. επιμ. F. Cross (Λονδίνο 1957), γεν. επιμ. F. Cross - E. Livingstone (Λονδίνο 19742)
ODS	: Oxford Dictionary of Saints (D. H. Farmer, 1978)
Or	: Oriens (Λέιντεν)
OrChr	: Oriens Christianus (Λειψία)
PC	: Penguin Classics (Harmondsworth)
PCL	: Penguin Companion to Literature (Harmondsworth)
PG	: Patrologia Graeca, 161 τ. (J. P. Migne, Παρίσι 1857-66, ανατ. Brepols, Turnhout 1981)
PL	: Patrologia Latina, 215 τ. (J. P. Migne, Παρίσι 1844-55)
PLP	: Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, 12 τεύχη (E. Trapp κ. ά. Βιέννη 1976-94)
PLRE	: Prosopography of the Later Roman Empire, 3 τ. (A. Jones-J. Martin-dale-J. Morris, Κάμπριτζ 1971-92)
PO	: Patrologia Orientalis (Παρίσι)
PP	: Past and Present (Οξφόρδη)
PPS	: Pravoslavnij Palestinskij Sbornik
RA	: Revue Archéologique (Παρίσι)
RACHr	: Reallexikon für Antike und Christentum (Στουτγάρδη)
RAM	: Revue d'Ascétique et de Mystique
RB	: Reallexikon für Byzantinistik (Αμστερνταμ)
RBK	: Reallexikon für Byzantinischen Kunst (Στουτγάρδη)
RCC	: Revue des Cours et Conférences (Παρίσι)
RDAC	: Report(s) of the Department of Antiquities of Cyprus
RE	: Real- Encyclopädie der Classischen Altertum Wissenschaft (A. Pauly - G. Wissowa, κ. ά. , Στουτγάρδη, κ. ά.)
REA	: Revue des Études Arméniennes (Παρίσι)
REB	: Revue des Études Byzantines (Παρίσι)
REG	: Revue des Études Grecques (Παρίσι)
REI	: Revue des Études Islamiques (Παρίσι)
REL	: Revue des Études Latines
REPTK	: Real Enzyklopädie für Protestantische Theologie und Kirche
RESEE	: Revue des Études Sud-Est Européennes (Βουκουρέστι)
RH	: Revue Historique (Παρίσι)
RHC	: Recueil des Historiens des Croisades (ανατ. Farnborough, Hunts. 1967)
RHE	: Revue d'Histoire Ecclésiastique (Λουβαίν)
RHPR	: Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses (Παρίσι)
RHSEE	: Revue Historique du Sud-Est Européen (Βουκουρέστι)

RI	: Revisa de Istorie (Βουκουρέστι)
RISS	: Rerum Italicarum Scriptores (Μιλάνο-Φλωρεντία - Βενετία - Μπολώνια)
RMM	: Revue du Monde Musulman
RN	: Revue Numismatique (Παρίσι)
ROChr	: Revue de l' Orient Chrétien (Παρίσι)
ROL	: Revue de l' Orient Latin (Παρίσι)
RRH	: Revue Roumaine d' Histoire (Βουκουρέστι)
RS	: Rolls Series
RSBN	: βλ. παρακάτω (R)SBN
RSBS	: Rivista di Studi Bizantini e Slavi (Μπολώνια)
RSI	: Rivista Storica Italiana (Νάπολη)
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi (Αγκυρα)
SB	: Scriptores Byzantini (Βουκουρέστι)
SBAW	: Sitzungsberichte (Philosophisch - Philologisch und Historische Klasse) der Bayerischen Akademie der Wissenschaften (Μόναχο) (πβ. ABAW)
(R)SBN	: (Rivista di) Studi Bizantini e Neoellenici (Ρώμη, Νεάπολη)
SC	: Scrittura e Civiltà (Τορίνο)
SChr	: Sources Chrétiennes (Παρίσι)
SCIAM	: Settimane di Studio del Centra Italiano di Studi sull' alto Medioevo (Σπολέτο)
SCIV	: Studii și Cercetări de Istorie Veche (Βουκουρέστι)
Script	: Scriptorium (Βουξέλλες)
SEER	: Slavonic and East European Review (Λονδίνο)
SF	: Südost-Forschungen (Μόναχο)
SG	: Siculorum Gymnasium (Κατάνια)
SI	: Studia Islamica (Παρίσι)
SK	: Seminarium Kondakovianum (Πράγα - Βελιγράδι)
SM	: Studi Medievali
SMRH	: Studies in Medieval and Renaissance History
Sophocles	: E. Sophocles, Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods, 146 B. C. -1100 A. D. (Καίμπριτζ Μασσ. 18701, 19142, αν. 19572)
Spec	: Speculum (Καίμπριτζ Μασσ.)
SR	: Slavic Review
ST	: Studi e Testi (Βατικανό)
StAlb	: Studia Albanica (Τίρανα)
SV	: Studi Veneziani (Βενετία)
SVNC	: Scriptorum Veterum Nova Collectio (A. Mai, Ρώμη)
TAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi (Αγκυρα)
Teubner	: Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana

	(Λειψία - Στουτγάρδη)
TF	: Texte und Forschungen (zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie/N. Bees, Αθήνα-Βερολίνο)
TIB	: Tabula Imperii Byzantini (Βιέννη)
TL	: Tusculum - Lexikon Griechischer und Lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters (Μόναχο - Ζυρίχη 19823) - ελλην. μετ., τόμ. Α' (Έλληνες συγγραφείς) (Αθήνα 1993)
TM	: Travaux et Mémoires (Παρίσι)
Trad	: Traditio (Νέα Υόρκη)
TRE	: Theologische Realenzyklopadie (Βερολίνο - Ν. Υόρκη)
T-Th	: G. Tafel-G. Thomas, Urkunden zur Älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republic Venedig..., 3 τ. (Βιέννη 1856-7, ανατ. Αμστερ-νταμ 1964)
TU	: Texte und Untersuchungen (zur Geschichte der Altchristlichen Literatur) (Λειψία - Βερολίνο)
Turc	: Turcica (Παρίσι)
UBHJ	: University of Birmingham Historical Journal
VR	: Variorum Reprints (collected studies series) (Λονδίνο)
VV	: Vizantiiski Vremennik (Πετρούπολη/Λένινγκραντ - Μόσχα)
WBS	: Wiener Byzantinistische Studien
WZKM	: Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
ZB	: Zeitschrift für Balkanologie
ZChrK	: Zeitschrift für Christliche Kunst
ZDMG	: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Λειψία)
ZFF	: Zbornik Filosofshkog Fakulteta (Βελιγράδι)
ZKG	: Zeitschrift für Kirchengeschichte
ZMNP	: Zhurnal Ministerstva Narodnago Prosveshchenija (Πετρούπολη)
ZRVI	: Zbornik Radova Vizantoloshkog Instituta (Βελιγράδι)

χρηστικά Ευρετήρια (σσ. 149-155) κατακλείουν την περισπούδαστη αυτή μελέτη.

Στο παρόν έργο προβάλλεται η ευρυτάτη κλασική και εγκυκλοπαιδική μόρφωση του συγγραφέα, υπό το φώς της οξυτάτης και βαθείας αντιλήψεως των λεπτομερειών του εξεταζομένου ζητήματος. Ταύτα δε χαρακτηρίζουν την όλην συγγραφήν. Σε αυτά προσθετέον η χάρις του λόγου και η δύναμις και η ζωηρότης της εκφράσεως, καθώς και η δαψιλεστάτη χρήση της αρχαίας ελληνικής, ελληνικής και ξένης φιλολογίας.

Το χαλκέντερο συγγραφικό έργο του Χρήστου Μπαλόγλου αποτελεί παράδειγμα για τους νεωτέρους, δεδομένου ότι η ακαταπόνητη συγγραφική του δραστηριότητα δεν έχει αναπτυχθή εντός ησύχου ακαδημαϊκού σπουδαστηρίου, αλλά εν μέσω υπαλληλικής σχέσεως και εργασίας.

† Παναγιώτης Γ. ΦΟΥΓΙΑΣ

Τὸ Βυζάντιο κατὰ τοὺς Παλαιολόγειους χρόνους: Σχέσεις Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἀφετηρία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου [Ἰνστιτούτο Ἑρευνας Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ. Σειρὰ ἐκδόσεων 1], Ἀθήνα 2017, σελ. xxix+417. ISBN 978-960-02-3311-7.

Το Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού (IN.E.BY.Π.)¹²¹ εξέδωσε πρόσφατα (2017) έναν εξαιρετικά καλαίσθητο τόμο, ο οποίος περιλαμβάνει τα Πρακτικά δύο Συνεδρίων που διοργάνωσε το Ινστιτούτο το 2015 και το 2016, με θέματα «Το Βυζάντιο κατά τους Παλαιολόγειους χρόνους: Σχέσεις Ανατολής και Δύσεως» και «Ο Μυστράς των Παλαιολόγων, αφετηρία του Νέου Ελληνισμού» αντίστοιχα.

Η έκδοση αυτού του τόμου αποτελεί συνέχεια της εκδοτικής δραστηριότητας του IN.E.BY.Π. (έχουν ήδη εκδοθεί τα Πρακτικά του Συνεδρίου με θέμα «Η πρόσληψη της αρχαιότητας στο Βυζάντιο, κυρίως κατά τους Παλαιολόγειους χρόνους»). Η δραστηριότητα του Ινστιτούτου δεν περιορίζεται μόνο στη διοργάνωση Συνεδρίων και στην έκδοση των Πρακτικών τους, αλλά περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την οργάνωση, σε συνεργασία με το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Βυζαντινός κόσμος: η σχέση του με την Αρχαιότητα και τον Νεώτερο Ελληνισμό» στον Μυστρά. Βασική επιδίωξη του προγράμματος είναι η διδασκαλία και έρευνα κύριων εκφάνσεων του Βυζαντινού Πολιτισμού στη Φιλολογία, Ιστορία και Τέχνη στη διαχρονία τους και η ανάδειξη του Βυζαντίου ως κομβικού σημείου μεταξύ του Αρχαίου και του Νεοελληνικού πολιτισμού.

121. Οι σχετικές πληροφορίες σχετικά με την αποστολή και τη δράση του IN.E.BY.Π. έχουν αντληθεί από την ιστοσελίδα του Ινστιτούτου, βλ. <http://inevyp.kalamata.uop.gr/> (ημερομηνία προσπέλασης: 25/1/2018).

Πιο συγκεκριμένα, το ΙΝ.Ε.ΒΥ.Π. εδρεύει στον Μυστρά Λακωνίας. Ιδρύθηκε το 2007 στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και, ειδικότερα, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών. Σκοπός του Ινστιτούτου είναι να διεξάγει έρευνα σε όλο το φάσμα του Βυζαντινού Πολιτισμού (Αρχαιολογία, Τέχνη, Ιστορία, Φιλολογία, Φιλοσοφία, Δίκαιο, Επιστήμες, και Δημόδη Παράδοση) κατά τη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή εποχή, να προωθεί την έρευνα σε διεθνές επίπεδο και τη συνεργασία με συναφείς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό, να οργανώνει σεμινάρια και ημερίδες για τον Βυζαντινό Πολιτισμό, να αποτελέσει κέντρο εκπαίδευσης μεταπτυχιακών φοιτητών της προαναφερθείσας Σχολής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και άλλων ομοειδών Τμημάτων Πανεπιστημίων της ημεδαπής και αλλοδαπής. Επίσης στο Ινστιτούτο μπορεί να εκπονείται μέρος ή και το σύνολο της διδακτορικής διατριβής υποψηφίων διδακτόρων.

Όπως σημειώνει στον Πρόλογο του έργου η έχουσα την επιστημονική επιμέλεια, Καθηγήτρια κα Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, «Το Βυζάντιο αποτελεί τη συνέχεια του Αρχαίου Ελληνικού κόσμου και την απαρχή του Νεωτέρου. Η νεοελληνική συνείδηση, θεμελιωμένη σε δύο βασικούς άξονες, την αρχαία ελληνική παράδοση και τη χριστιανική πίστη, οικοδομείται εν πολλοίς ιδιαιτέρως στην τελευταία περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στα Παλαιολόγια χρόνια» (σ. xxvι).

Μετά τον Πρόλογο, ακολουθεί η Προσφώνηση του Σεβ. Μητροπολίτου Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου (σσ. xxvιι-xxιx) και εισήγηση του Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας κ.κ. Χρυσοστόμου Σαββάτου, Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών, με θέμα «Οι ενωτικές προσπάθειες μεταξύ Ανατολής και Δύσης κατά τους Παλαιολόγειους χρόνους» (σσ. 3-12). Στο κείμενο αυτό, ο κ.κ. Χρυσόστομος αναλύει ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά στοιχεία της Παλαιολόγιας εποχής, την έντονη ανάπτυξη ενωτικών προσπαθειών μεταξύ της Λατινικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας και εξηγεί τους λόγους για τους οποίους δεν τελεσφόρησαν. Αρχικά διαχωρίζει τις προσπάθειες αυτές σε δύο χρονικές περιόδους: η πρώτη περιλαμβάνει τους ΙΑ΄ και ΙΒ΄ αιώνες, κατά τους οποίους οι αναληφθείσες προσπάθειες προέρχονταν κυρίως από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες και είχαν αποκλειστικά πολιτικά κίνητρα, και η δεύτερη τους επόμενους αιώνες έως την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, όπου αναζητήθηκε μια νέα αντιμετώπιση των θεολογικών διαφορών, με την ενεργοποίηση της επίσημης συνοδικής οδού. Εν συνεχεία περιγράφονται εκτενέστερα οι ενωτικές προσπάθειες της Παλαιολόγιας περιόδου και επισημαίνονται οι βαθύτεροι λόγοι της αποτυχίας τους.

Οι επόμενες εισηγήσεις χωρίζονται σε δύο μέρη. Το πρώτο έχει τίτλο «Το Βυζάντιο κατά τους Παλαιολόγειους χρόνους: Σχέσεις Ανατολής και Δύσεως» και περιλαμβάνει δεκατρείς εισηγήσεις, διαρθρωμένες σε τρεις θεματικές ενότητες: Βυζαντινή Φιλολογία, Βυζαντινή Ιστορία-Θεσμοί και Αρχαιολογία-Τέχνη. Το δεύτερο μέρος έχει τίτλο «Το Βυζάντιο κατά τους Παλαιολόγειους Χρόνους: Αφετηρία του Νέου Ελληνισμού» και περιέχει τις προσφωνήσεις του Πρυτάνεως του Πανε-

πιστημίου Πελοποννήσου Καθηγητού κ. Κωνσταντίνου Μασσέλου (σσ. 273-274), της Διευθύντριας του ΙΝ.Ε.ΒΥ.Π. Καθηγήτριας κας Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου (σσ. 275-278), αντιφώνηση του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κυρίου Προκοπίου Παυλόπουλου (σσ. 279-281) και προσφώνηση του Σεβ. Μητροπολίτου Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου (σσ. 283-285), καθώς και επτά εισηγήσεις, χωρισμένες σε τρεις θεματικές ενότητες: Ιστορία, Λογοτεχνία-Λαογραφία και Τέχνη. Οι εισηγήσεις συνοδεύονται από σχετική βιβλιογραφία, σύντομη περίληψη στην αγγλική ή την ελληνική γλώσσα, ενώ κάποιες από αυτές περιλαμβάνουν και φωτογραφικό υλικό.

Το Α΄ μέρος αρχίζει με την εισήγηση που υπογράφεται από τον Ακαδημαϊκό κ. Ευάγγελο Μουτσόπουλο και έχει τίτλο «Ο Πλήθων, καίριος παράγων αποκαταστάσεως του Πλάτωνος έναντι του Σχολαστικισμού στη Δύση» (σσ. 13-18). Στην εισήγησή του αυτή, ο κ. Μουτσόπουλος, τονίζει πως στο Βυζάντιο υπήρξε εναλλαγή περιόδων εντάσεως και κυριαρχίας πλατωνικών και νεοπλατωνικών αντιλήψεων, οι οποίες συμπιέτουν, οι μεν πρώτες προς εποχές ανθήσεως, οι δε δεύτερες προς εποχές πτωχεύσεως του πολιτισμού. Οι δύο αυτές τάσεις, σύμφωνα με τον εισηγητή, συγκρούονται μετά τα μέσα του 14^{ου} αι. με κύριους εκφραστές, τον Γεώργιο Γεμιστό (Πλήθωνα) και τον Γεώργιο Σχολάριο (Γεννάδιο). Στη συνέχεια της εισηγήσεως ο Πλήθων γίνεται αντικείμενο εκτενέστερης εξέτασης και ανάλυσης.

Στην πρώτη ενότητα (Βυζαντινή Φιλολογία) υπάγεται η εισήγηση του Ακαδημαϊκού κ. Χρήστου Ζερεφού, που έχει ως τίτλο: «Γεωφυσικά φαινόμενα κατά τους Παλαιολόγειους Χρόνους» (σσ. 19-21). Στη σύντομη, αλλά εξαιρετικά ενδιαφέρονσα εισήγησή του, ο κ. Ζερεφός επισημαίνει πως η Παλαιολόγεια εποχή, εκτός των άλλων, υπήρξε γεωφυσικά μια ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα περίοδος. Ευθύς αμέσως εξηγεί ότι από τότε ξεκίνησε μια βαθμιαία ψύξη στην Ευρώπη και αλλού, εξαιτίας της συχνότερης εμφάνισης μεγάλων ηφαιστειακών εκρήξεων, με αποτέλεσμα τη σκίαση της ηλιακής ακτινοβολίας. Το γεγονός είχε ως συνέπεια μειωμένη αγροτική παραγωγή, σημαντικές διακυμάνσεις στις τιμές των σιτηρών και ένα περιβάλλον ψυχικά καταπιεστικό, ιδίως μετά το 1400.

Στην επόμενη εισήγηση, ο ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Απόστολος Καρπόζηλος αναλύει το θέμα «Θεόδωρος Υρτακηνός. Η αλληλογραφία ενός επαίτη λογίου» (σσ. 25-40). Πρόκειται για επιστολές ενός φτωχού λογίου της εποχής, ο οποίος απέστειλε και δημοσιοποίησε στη συνέχεια σειρά επιστολών προς τους άρχοντες που υπήρξαν σύγχρονοί του. Επειδή τα αιτήματά του χαρακτηρίζονταν ως «ταπεινά» από τους μελετητές του (συνήθως αιτούνταν χάρες που το αντικείμενό τους ήταν χρήματα ή είδος, όπως σιτάρι, κριθάρι, ενδύματα κ.λπ.), το έργο του έμεινε επί μακρόν στην αφάνεια και ο ίδιος χαρακτηρίστηκε από τον Κρουμπάχερ ως «επαίτης-λόγιος». Ο κ. Καρπόζηλος περιγράφει αρχικά τις πηγές και τους λόγους ενασχόλησής του με τον Υρτακηνό, καθώς και το περιεχόμενο των επιστολών του, επισημαίνοντας πως υπάρχουν πολλά ακόμη

ζητήματα που θα πρέπει να θέσει γι' αυτόν. Καταλήγει συμπεραίνοντας πως ο βασικός λόγος της δημοσιοποίησης των επιστολών του Υρτακινού ήταν η απαίτησή του γι' αυτό που θεωρούσε ως το δίκαιό του.

Η τρίτη εισήγηση, της Καθηγήτριας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Σοφίας Κοτζάμπαση, έχει τίτλο «Δυτικές Προγκίπισες στην Αυλή των Παλαιολόγων» (σσ. 41-52). Σε αυτή περιγράφονται οι γάμοι μεταξύ μελών της δυναστείας των Παλαιολόγων με θυγατέρες ηγεμόνων της Δύσης, ιδιαίτερα από το 1261 και μετά. Μέσα από μια πλούσια παράθεση πηγών της συγκεκριμένης περιόδου, γίνεται αναφορά εκτός από τις περιπτώσεις των γάμων και σε αντίστοιχα κείμενα που αφορούν επιταφίους λόγους και μονωδίες που γράφτηκαν για συζύγους βυζαντινών αυτοκρατόρων και δεσποτών του Μυστρά.

Η τέταρτη και τελευταία εισήγηση αυτής της ενότητας αποτελεί κείμενο του Καθηγητού του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (στο εξής Ε.Κ.Π.Α.) κ. Ιωάννη Πολέμη, με θέμα «Ο λόγιος Ισαάκ Αργυρός και η πραγματεία του “Περί διακρίσεως μετοχής Θεού εν τέσσαρσι τρόποις”» (σσ. 53-61). Αρχικά ο κ. Πολέμης αναφέρεται στο πρόσωπο του Ισαάκ Αργυρού, ενός σημαντικού λογίου του δευτέρου ημίσεος του ΙΔ' αιώνα και κατόπιν περιγράφει το περιεχόμενο του προαναφερθέντος θεολογικού συγγράμματός του. Ο πρώτος τρόπος μετοχής του Θεού, τον οποίο αναπτύσσει ο Αργυρός, είναι η ένωση των δύο φύσεων, της θείας και της ανθρώπινης, στο πρόσωπο του ενσαρκωθέντος Θεού Λόγου. Ο δεύτερος είναι εκείνος κατά τον οποίον η θεότητα ενυπάρχει ουσιαδώς σε όλα τα κτίσματα, διασφαλίζοντας την ύπαρξη και συντήρησή τους στο *είναι*. Ο τρίτος τρόπος ονομάζεται ενοίκηση του Θεού στους πνευματικά προχωρημένους ανθρώπους και τέλος, με τον τέταρτο τρόπο τα δημιουργήματα του Θεού μετέχουν σε Αυτόν ως αιτιατά στην αιτία τους.

Η επόμενη θεματική ενότητα, η οποία είναι αφιερωμένη στη Βυζαντινή Ιστορία και τους Θεσμούς, περιλαμβάνει πέντε εισηγήσεις. Η πρώτη έχει συνταχθεί από τον Διευθυντή Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών κ. Στυλιανό Λαμπάκη και φέρει τον τίτλο «Γεώργιος Παχυμέρης: “Πολίτης” και Πολιτικός» (σσ. 65-80). Στην εισήγηση αυτή, ο διαπρεπής μελετητής της βυζαντινής ιστορίας εκφράζει την άποψη ότι ο Παχυμέρης υπήρξε ένας ιστορικός αδικημένος από τους μεταγενέστερούς του, αν και με βαθειά γνώση της περιόδου την οποία περιγράφει. Ο συγγραφέας σημειώνει σε ξεχωριστά υποκεφάλαια τις αναφορές του Παχυμέρη για την περίοδο βασιλείας του Μιχαήλ Η' και του Ανδρόνικου Β' και μέσω αυτών των αναφορών, προσπαθεί να αναδείξει την αξία του βυζαντινού ιστορικού.

Η επόμενη εισήγηση αυτής της ενότητας προέρχεται από τον Επίκουρο Καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κ. Ηλία Ταξίδη και έχει θέμα «Η αναγκαιότητα της Ένωσης των Εκκλησιών στις παραδοξολογικές αφηγήσεις του ιστορικού έργου του Δούκα» (σσ. 81-93). Στο έργο του αυτό, ο κ. Ταξίδης επισημαίνει αρχικά τις απόψεις του Δούκα σχετικά με έννοιες που άπτονται της φιλοσοφίας της ιστορίας, όπως τύχη, θεία Πρόνοια κ.λπ., τονίζοντας ότι στο

ιστορικό έργο του Δούκα κυριαρχούν σε αρκετές περιπτώσεις ταυτόχρονα τόσο η μεταφυσική όσο και η θεολογική ερμηνεία των ιστορικών φαινομένων. Οι παραδοξολογικές διηγήσεις, που περιλαμβάνονται στην αφήγηση, είναι λίγες και οι περισσότερες συνδέονται με το συγκλονιστικό γεγονός της Άλωσης. Ο κ. Ταξίδης ξεχωρίζει τρεις από αυτές, οι οποίες αποτυπώνουν παράλληλα τη βαθιά πεποίθηση του συγγραφέα για την αναγκαιότητα της ένωσης των Εκκλησιών εκείνη τη δραματική περίοδο.

Η τρίτη εισήγηση, με τίτλο «Η στάση των Μητροπολιτών Λακεδαιμονίας έναντι του Φλωρεντιανού Όρου (1439-1460)» (σσ. 95-122), ανήκει στον Λάκωνα δρ. Βυζαντινής Ιστορίας κ. Δημήτριο Βαχαβιώλο. Η εισήγηση αυτή επικεντρώνεται στον Μητροπολίτη Λακεδαιμονίας Ματθαίο (ο οποίος υπήρξε φιλενωτικός και έλαβε μέρος στην αποστολή των Βυζαντινών στη Φλωρεντία, αν και ανακάλεσε επιστρέφοντας την υπογραφή του, κατόπιν των πιέσεων που δέχθηκε από τον λαό), καθώς και στον έγγαμο ιερέα Ιωάννη Ευγενικό (έμπιστο του δεσπότη Δημήτριου Παλαιολόγου, στον οποίο ανατέθηκε η διαχείριση των διοικητικών υποθέσεων της μητρόπολης).

Η τέταρτη εισήγηση της ίδιας ενότητας τιτλοφορείται «Η *Damnosa Hereditas* του Βυζαντίου στους τελευταίους αιώνες. Η εικόνα του κράτους των Μεγαλοκομνηνών του Πόντου στα ευρύτερα συνθετικά έργα των Βυζαντινολόγων και Μεσαιωνολόγων» (σσ. 123-151) και φέρει την υπογραφή του διαπρεπούς Βυζαντινολόγου, Καθηγητού και Κοσμήτορα της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, κ. Αλέξιου Σαββίδη. Στη συγκεκριμένη εισήγηση, περιέχεται αρχικά μια σύντομη αναφορά στην ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας και στη συνέχεια εξαιρείται η σημασία της για τον νεώτερο Ελληνισμό, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις διπλωματικές σχέσεις των Μεγάλων Κομνηνών με τους Παλαιολόγους, κυρίως μέσω των συνοικεσίων. Ακολούθως, ο εμβριθής συγγραφέας σταχυολογεί τις απόψεις των σημαντικότερων Ελλήνων και ξένων Βυζαντινολόγων για την ανωτέρω αυτοκρατορία, εκφράζοντας την άποψή του για κάθε μία από αυτές και κατατάσσοντάς τις σε διάφορες κατηγορίες. Η εισήγηση ολοκληρώνεται με ένα καυστικό σχόλιο του κ. Σαββίδη σχετικά με την πρόσφατη απάλειψη από την ύλη των πανελληνίων εξετάσεων του κεφαλαίου που σχετίζεται με τον Παρευξείνιο Ελληνισμό.

Η τελευταία εισήγηση της ενότητας ανήκει στην κ. Καλλιόπη (Κέλλυ) Μπουρδάρη, Καθηγήτρια στη Νομική Σχολή του Ε.Κ.Π.Α. και έχει ως θέμα της «Δίκαιο και Πολιτική. Ένας γάμος επί Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου» (σσ. 153-164). Πρόκειται για τον γάμο μεταξύ της κόρης του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, Άννας, με τον δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Άγγελο, ο οποίος συνήφθη για πολιτικούς λόγους (σύναψη συμμαχίας ανάμεσα στις δύο πλευρές). Ωστόσο, ένα κώλυμα εμπόδιζε τη σύναψη αυτού του γάμου. Πιο συγκεκριμένα, ο γάμος αυτός απαγορευόταν σύμφωνα με έναν «τόμο» του πατριάρχη Σισιννίου, ο οποίος είχε εκδοθεί το 997, επειδή νωρίτερα ο αδελφός του δεσπότη Μιχαήλ, Νικηφόρος Α΄,

είχε νυμφευθεί την πρώτη εξαδέλφη της Άννας. Εν τέλει ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ απευθύνθηκε στην τοπική Σύνοδο, η οποία απεφάνθη πως δεν υπήρχε κάποιο κώλυμα που να αναφερόταν σε απόφαση Οικουμενικής Συνόδου, οπότε και ο «τόμος» του Σισινίου δεν είχε ισχύ.

Η τελευταία θεματική ενότητα του Α΄ μέρους περιλαμβάνει τρεις εισηγήσεις σχετικά με την Αρχαιολογία και την Τέχνη. Η πρώτη από αυτές τιτλοφορείται «Μεταξύ Ανατολής και Δύσης: Οι ανάγλυφοι κιλλίβαντες στο σπίτι “του Φραγκόπουλου” στον Μυστρά» (σσ. 167-189) και είναι αποτέλεσμα μελέτης του δρα Βυζαντινής Αρχαιολογίας κ. Σταύρου Αρβανιτόπουλου. Στην εισήγηση περιγράφονται οι κιλλίβαντες που βρίσκονται σε μία οικία στο νοτιότερο τμήμα της Κάτω Χώρας του Μυστρά, η οποία συνδέεται κατά παράδοση με την οικογένεια Φραγκόπουλου. Ο κ. Αρβανιτόπουλος, αφού περιγράφει την αρχιτεκτονική της οικίας, σημειώνει τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν μεταξύ των κιλλιβάντων, θεωρώντας πως είτε μεταφέρθηκαν εκεί από παλαιότερο κτίσμα είτε κατασκευάστηκαν συγχρόνως με την κατοικία. Συγκρίνει τους συγκεκριμένους κιλλίβαντες με άλλες περιπτώσεις από την Κωνσταντινούπολη και άλλα μέρη, επισημαίνοντας εν τέλει ότι η όλη αισθητική τους φανερώνει πως ο Μυστράς δεν έπαψε ποτέ να δέχεται ερεθίσματα από τον πολιτιστικό περίγυρό του, ευρισκόμενος στο μεταίχμιο Ανατολής και Δύσης.

Η δεύτερη εισήγηση της ίδιας θεματικής ανήκει στην κ. Ευαγγελία Πάντου, Αρχαιολόγο και Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λακωνίας και έχει ως τίτλο «Ο Μυστράς μετά τον Μυστρά. Μεταβυζαντινές μνημειακές εκφράσεις» (σσ. 191-232). Η συγγραφέας μελετά τον Μυστρά κατά την περίοδο που μεσολαβεί από την παράδοσή του στους Τούρκους (1460) έως την ίδρυση της νέας πόλης της Σπάρτης (1834). Περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη κατά την τουρκοκρατία, επισημαίνοντας πως επρόκειτο για μια πόλη πλήρως εξοθωμισμένη. Παρά τη σύντομη περίοδο της Βενετοκρατίας, ο χαρακτήρας της πόλης δεν θα μεταβληθεί, παρότι η χριστιανική κοινότητα του Μυστρά θα συνεχίσει να υφίσταται, γεγονός που αποδεικνύεται από την παρουσία πολλών ναών και αφιερωμάτων.

Η τελευταία εισήγηση του Α΄ μέρους έχει τίτλο «Στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσεως. Ο Νίκος Καζαντζάκης στην καστροπολιτεία του Μυστρά μέσα από το “Ταξιδεύοντας-ο Μοριάς”» (σσ. 233-267) και αποτελεί πόνημα της κ. Ιωάννας Σπηλιοπούλου, Επίκουρου Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Στην εισήγησή της κάνει λόγο για το συγκεκριμένο έργο του Καζαντζάκη, το οποίο αναφέρεται μεταξύ άλλων στην περιήγησή του στον Μυστρά, καθώς και σε όσες αντίστοιχες περιηγήσεις προηγήθηκαν. Το σχετικό κεφάλαιο είναι το δωδέκατο, στο οποίο ο συγγραφέας αντιπαραθέτει το λαμπρό παρελθόν με την πραγματικότητα της εποχής κατά την οποία επισκέπτεται τον χώρο. Στο επόμενο κεφάλαιο ο Καζαντζάκης γράφει για τον Πλήθωνα, χαρακτηρίζοντάς τον «Προφήτη της Νέας Ελλάδας». Το τελευταίο κεφάλαιο που μνημονεύεται από την κ.

Σπηλιοπούλου, είναι εκείνο στο οποίο ο Καζαντζάκης συναντά τον Κόντογλου, ο οποίος βρισκόταν εκεί ως συντηρητής των βυζαντινών τοιχογραφιών.

Το Β' μέρος («Το Βυζάντιο κατά του Παλαιολόγειους Χρόνους: Αφετηρία του Νέου Ελληνισμού») περιλαμβάνει τις προσφωνήσεις του Καθηγητού κ. Κωνσταντίνου Μασσέλου, τότε Πρυτάνεως του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και της κ. Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου, Διευθύντριας του ΙΝ.Ε.ΒΥ.Π. και Ομότιμης Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, την Αντιφώνηση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλόπουλου, καθώς και προσφωνήση του Σεβ. Μητροπολίτου Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου. Το Συνέδριο αυτό χωριζόταν σε τρεις θεματικές οι οποίες αφορούσαν την Ιστορία, τη Λογοτεχνία-Λαογραφία και την Τέχνη. Στην πρώτη θεματική («Ιστορία») περιέχονται τέσσερις εισηγήσεις. Η πρώτη ανήκει στην κ. Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου, με τίτλο «Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, διαχρονικό πρότυπο ηγέτη» (σσ. 289-303). Στην εισήγησή της αυτή η κ. Ξανθάκη-Καραμάνου, αφού αρχικά αναφέρεται στο πρότυπο ηγέτη κατά τον Θουκυδίδη (Περικλής), σημειώνει πως το αντίστοιχο πρότυπο ηγέτη κατά τους ιστορικούς της Αλώσεως (Κριτόβουλος, Δούκας, Χαλκοκονδύλης, Σφραντζής) υπήρξε ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Παραθέτοντας σειρά σχετικών αποσπασμάτων, αναδεικνύει την προσωπικότητα του Παλαιολόγου ως προς το ήθος, τις πολιτικές ικανότητες, την πολεμική αρετή και τη φιλοπατρία του.

Η επόμενη εισήγηση είναι έργο της ίδιας συγγραφέως και έχει ως τίτλο της στην αγγλική γλώσσα «The reception of Thucydides in Kritonoulos: Pericles and Konstantinos Palaiologos as models of leadership» (σσ. 305-318). Στην εισήγησή της αυτή η συγγραφέας τονίζει την τάση των βυζαντινών ιστοριογράφων να θεωρούν ως αξιόπεραστο πρότυπό τους τον Θουκυδίδη, γεγονός το οποίο αποτυπώνεται εναργέστατα και στο έργο του Κριτόβουλου. Χαρακτηριστική είναι η κατά λέξη σχεδόν αντιγραφή τμημάτων από τον Θουκυδίδη σε δύο από τις ομιλίες του Οθωμανού σουλτάνου Μεχμέτ Β'. Επιπλέον, επισημαίνονται ομοιότητες όσον αφορά τον θαυμασμό προς τα πρόσωπα του Περικλή και του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου αντίστοιχα, στη γλώσσα, ακόμα και στη μεθοδολογία που επιλέγουν και οι δύο ιστορικοί.

Στην τρίτη εισήγηση, του κ. Ιωάννη Πολέμη, Καθηγητού στο Ε.Κ.Π.Α., αναλύεται το θέμα «Το ανώνυμο ποίημα της Μάλτας και *Βυζάντιος* του Θεοδώρου Μετοχίτου: Δύο παραδείγματα εθνικού αυτοπροσδιορισμού των Βυζαντινών» (σσ. 319-329). Σε αυτή την εισήγηση, ο συγγραφέας ασχολείται με το θέμα του εθνικού αυτοπροσδιορισμού των Βυζαντινών, υπογραμμίζοντας αρχικά, πως παρά τη χρήση του όρου *Ρωμαίος*, ο όρος *Έλλην* παρέμεινε σε χρήση, η οποία με το πέρασμα των αιώνων αντί να μειωνόταν, αυξανόταν. Στη συνέχεια περιγράφει το ανώνυμο ποίημα της Μάλτας, το οποίο γράφτηκε λίγο πριν από τα μέσα του ΙΒ' αιώνα από κάποιον κρατικό αξιωματούχο του νορμανδικού βασιλείου της Σικελίας, ο οποίος βρισκόταν εξόριστος στο νησί. Το ποίημα αυτό, τεσσάρων χιλιά-

δων στίχων περίπου, απευθύνεται σε κάποιον στενό συνεργάτη του Νορμανδού βασιλέα Ρογήρου Β΄, με σκοπό να τον παρακινήσει ώστε να μεριμνήσει για την απελευθέρωσή του. Στη συνέχεια ο κ. Πολέμης σημειώνει σε πόσα μέρη χωρίζεται το ποίημα, καθώς και τον βαθύτερο σκοπό του ποιητή, που δεν είναι άλλος από μια υπόμνηση προς τον αποδέκτη, πως στην απελπιστική θέση στην οποία βρίσκεται εκείνη τη στιγμή αυτός, μπορεί να βρεθεί ανά πάσα στιγμή και εκείνος. Το ενδιαφέρον βρίσκεται σε μία επισήμανσή του, όπου ο ίδιος υπογραμμίζει ξεκάθαρα την ελληνικότητά του. Στη συνέχεια σημειώνεται ένα αντίστοιχο κείμενο του Θεόδωρου Μετοχίτη, με τον τίτλο *Βυζάντιος*. Πρόκειται για ένα εκτενέστατο εγκώμιο της Κωνσταντινούπολης, που θυμίζει περισσότερο φιλοσοφικό δοκίμιο, στο οποίο ο Βυζαντινός συγγραφέας βλέπει τον κόσμο ως Έλληνας, με απόλυτα ξεκάθαρη εθνική αυτοσυνειδησία.

Η τελευταία σχετική με την ιστορία εισήγηση προέρχεται από τον κ. Χρήστο Πολάτωφ, δρ.α Φιλοσοφίας και μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων, και έχει ως τίτλο «Η δημιουργία των εννοιών της ελληνικής συνείδησης και του νεώτερου Ελληνισμού από τις πηγές» (σσ. 331-340). Στην εισήγησή του αυτή ο κ. Πολάτωφ τονίζει αρχικά την εθνική αυτοσυνειδησία των Ελλήνων από την Αρχαιότητα, υποστηρίζοντας πως αμυδρή εικόνα ελληνικής συνείδησης μπορεί κανείς να διακρίνει ήδη κατά τον 9^ο αι. στο Βυζάντιο, κατά την αντιμαχία Εικονομάχων και Εικονοφίλων. Επισημαίνει σειρά χωρίων που μαρτυρούν του λόγου το αληθές, τοποθετώντας τις απαρχές της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης μετά το εκκλησιαστικό σχίσμα του 1054 και την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους το 1204.

Η επόμενη θεματική ενότητα, η οποία είναι αφιερωμένη στη Λογοτεχνία και τη Λαογραφία, περιλαμβάνει δύο εισηγήσεις. Η πρώτη έχει τίτλο «Ο Μυστράς στους περιηγητές και στην νεοελληνική λογοτεχνία» (σσ. 343-353) και υπογράφεται από την κ. Φωτεινή Πέρρα, δρ.α Μεσαιωνικής Ιστορίας. Στην εισήγησή της η κ. Πέρρα αρχικά καταγράφει και στη συνέχεια αναλύει αποσπάσματα από το *Χρονικόν του Μορέως*, από το έργο του Κυριακού Αγκωνίτη (15^{ος} αι.), αλλά και άλλων περιηγητών, κυρίως της βενετικής περιόδου κατάκτησης της Πελοποννήσου. Ο 18^{ος} αι. καλύπτεται κυρίως από Γάλλους περιηγητές, όπως ο Πουκεβίλ, καθώς και από άλλους, όπως ο Άγγλος Leak. Οι Έλληνες που επισκέφτηκαν τον Μυστρά τα νεώτερα χρόνια αποτελούν σειρά σημαντικών συγγραφέων, όπως ο Καζαντζάκης, ο Κόντογλου, ο Βενέζης, ο Ουράνης, καθώς και οι Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, Γιάννης Γκίκας και Αθηνά Ταρσούλη, από τους οποίους χρησιμοποιεί αποσπάσματα των έργων τους.

Η δεύτερη εισήγηση της ίδιας κατηγορίας, προέρχεται από τον κ. Αριστείδη Δουλαβέρα, Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με θέμα «Η άλωση της Πόλης στα τραγούδια, τους θρήνους και τους θρύλους του λαού μας» (σσ. 355-377). Στην εισήγηση αναπτύσσεται η σημασία τους γεγονότος της Άλωσης για τον λαό, ο οποίος συγκλονίστηκε από το άγγελμα της πτώσης της

Κωνσταντινούπολης στα χέρια των Τούρκων. Ο συγγραφέας παραθέτει σειρά θρήνων και θρύλων σχετικών με το θέμα σε διάφορες τοπικές παραλλαγές, καθώς και παραδόσεις που αναφέρονται στο πάρσιμο της Πόλης, την Αγία-Σοφία και τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, ενώ ιδιαίτερο λόγο κάνει στο τέλος για το περίφημο κυπαρίσσι στον Μυστρά.

Η τελευταία εισήγηση του Β' μέρους αφορά τη θεματική της Τέχνης, και έχει ως τίτλο της «Η ζωγραφική στον Μυστρά των Καντακουζηνών και των Παλαιολόγων» (σσ. 381-417). Έχει γραφτεί από την κ. Μελίτα Εμμανουήλ, Ιστορικό Τέχνης, Καθηγήτρια στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Στην εισήγηση αυτή, αφού γίνεται λόγος εισαγωγικά για τον Μυστρά και τη σημασία του, επισημαίνονται τρεις μεγάλες περιόδοι, κατά τις οποίες χτίστηκαν οι ναοί που βρίσκονται στον Μυστρά. Αρχικά αναλύεται καλλιτεχνικά με πλούσιο φωτογραφικό υλικό η Μητρόπολη, και στη συνέχεια η Αγία Σοφία, η Περίβλεπτος και η Ευαγγελίστρια. Ακολούθως γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στους Αγίους Θεοδώρους και την Οδηγήτρια ή Αφεντικό, και καταληκτικά στην Παντάνασσα.

Η έκδοση αυτού του εξαιρετικά καλαίσθητου τόμου αποτελεί μνημειώδη συμβολή στην ιστορία – και όχι μόνο – του Βυζαντίου και ιδιαίτερα της Παλαιολόγειας εποχής. Το άψογο αποτέλεσμα αποτελεί προϊόν της συνεργασίας της επιμελήτριας του τόμου κας Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου και των εκδόσεων Παπαζήση, ενώ η πληθώρα των ειδικών επιστημόνων, που συμμετείχαν με εισηγήσεις τους, μαρτυρά την εγκυρότητα του έργου και την ανάγκη να μη λείπει από τις βιβλιοθήκες όσων επιθυμούν να μελετήσουν τον Βυζαντινό πολιτισμό εις βάθος.

Ιωάννα Σοφianoπούλου
Υπ. Δρ. Βυζαντινής Ιστορίας

Κωνσταντίνος Μ. Νίγδελης, *Καππαδοκία. Λατρευτικά και άλλα τινά στον αέναο κύκλο του χρόνου. Μία πρώτη προσέγγιση*. Έπαινος Ακαδημίας Αθηνών. Δήμος Νέας Ιωνίας, Κέντρο Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού, 2018¹²².

Αγαπητές φίλες και φίλοι, αγαπητοί προσκεκλημένοι καλησπέρα σας. Βρισκόμαστε σήμερα εδώ «γιορτάζοντας» με αυτή την εκδήλωση την κυκλοφορία του βραβευμένου με έπαινο της Ακαδημίας Αθηνών βιβλίου του Καππαδόκη Κωνσταντίνου Νίγδελη *Καππαδοκία: λατρευτικά και άλλα τινά στον αέναο κύκλο του χρόνου, Μία πρώτη ιστορική προσέγγιση*, το οποίο κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις του Κέντρου Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού, που

122. Ανεπτυγμένη μορφή της παρουσιάσεως του βιβλίου στην Παλαιά Βουλή, Κυριακή 3 Ιουνίου 2018.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΜΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ 27 • 2019

ΙΔΡΥΤΗΣ :

ΑΛΕΞΙΟΣ Γ.Κ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΛΟΓΟΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Β. ΚΑΤΣΑΡΟΣ – Β. HENDRICKX – Σ. ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ - ΧΡ. ΤΕΡΕΖΗΣ – ΗΛ. ΤΕΜΠΕΛΗΣ –
Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ – Κ. ΜΠΟΖΙΝΗΣ – Κ. ΝΙΧΩΡΙΤΗΣ – Γ. ΧΑΡΙΖΑΝΗΣ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΛΑΜΠΑΚΗΣ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΚΑΛΟΥΔΗ – ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ –
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΑΡΡΗΣ – ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΕΡΡΑ -
ΑΝΘΟΥΛΛΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΑΡΑΣ – ΘΕΚΛΑ ΣΑΝΣΑΡΙΔΟΥ –
ΧΡΙΣΤΙΝΑ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΑΝΩΛΕΑ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΜΠΙΑΤΖΗΣ –
Αρχιμ. Κ. ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΗΣ – ΔΗΜ. ΚΑΣΑΠΙΔΗΣ – ΔΗΜ. ΜΑΓΡΙΠΛΗΣ

DOMUS BYZANTINUS

A PERIODICAL OF MEDIEVAL GREEK HISTORY AND CIVILIZATION

VOLUME 27 • 2019

FOUNDING EDITOR:

ALEXIOS G.C. SAVVIDES

BYZANTINIST - HISTORIAN, PROFESSOR, UNIVERSITY OF PELOPONNESOS

ISSN 1106-1901

Εικόνα εξωφύλλου: Το βυζαντινό οικοδομικό συγκρότημα Παλαιόπυργου Τρικάλων (14^{ος} αι.), υπαγόμενο στην Ι. Μονή Αγίου Νικολάου και Αγίου Γεωργίου Ζαβλαντίων (προ 14^{ου} αι.). Το τείχος, ο Άγιος Αχιλλίος και ο πύργος. Η είσοδος στο εσωτερικό γίνεται από έναν μνημειακό πυλώνα με ωραίο τοξωτό υπέρθυρο. (Φωτ. Ιωάννης Δ. Παννούλας, 2019). Στο ναό σώζονται τοιχογραφίες εικονογραφικού προγράμματος της ύστερης παλαιολόγειας περιόδου [Πα. την ιστορία και τις τοιχογραφίες βλ. Θ. Α. Νημάς Ιστορία και Μνημεία των Επαρχιών Τρικάλων Καλαμπάκας σελ. 520, 521 και Πασχάλης Ανδρούδης - Ιωάννης Τσιουρής Μια άγνωστη κτητορική επιγραφή (1528) και οι τοιχογραφίες του Αγίου Αχιλλίου Παλαιόπυργου Τρικάλων, στον τόμ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΜΟΣ 26, σελ. 111].

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ / ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΧ. ΧΑΡΠΑΝΤΙΔΗΣ

Π. Π. Γερμανού 38 - Ι. Μιχαήλ 2, 546 22 Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310 264748, 6946461460
e-mail : anstamoulis@hotmail.com • www.biblionet.gr • www.osdelnet.gr • www.stamoulisant.gr

K. & M. STAMOULI PUBLICATIONS

38 P. P. Germanou - 2 Ioannou Michael str., 546 22 Thessaloniki, Greece
tel. / fax: 2310 264748

e-mail : anstamoulis@hotmail.com • www.biblionet.gr • www.osdelnet.gr • www.stamoulisant.gr